

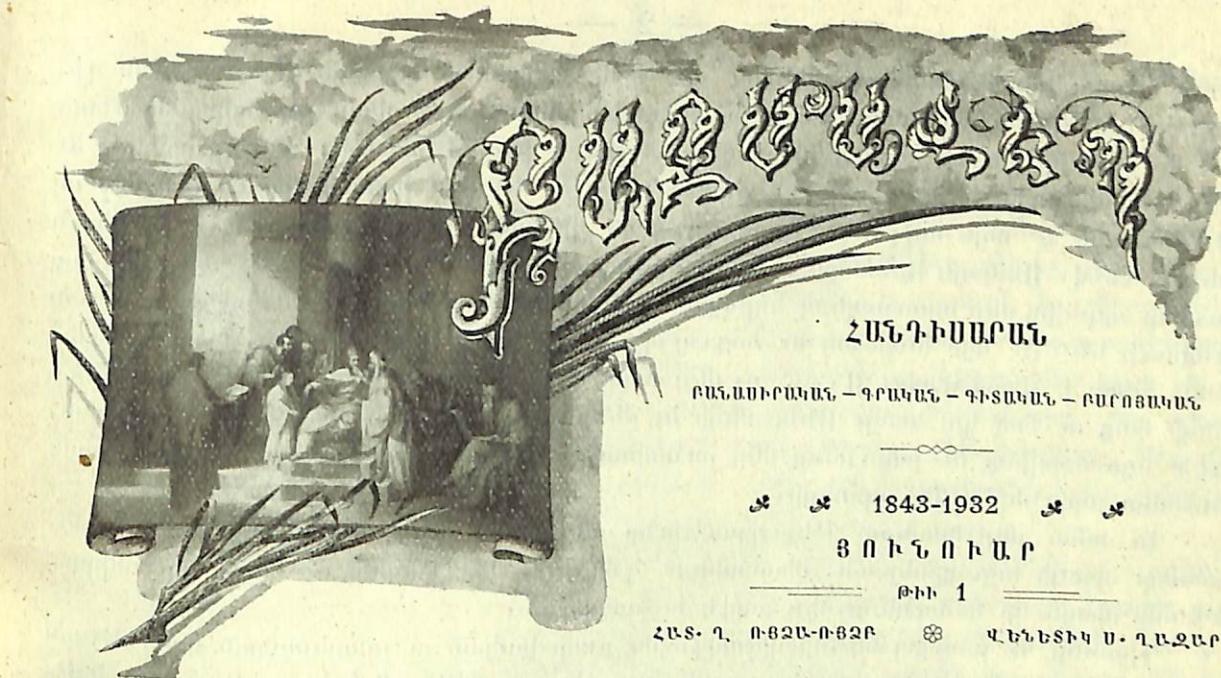
Տուղանեան Յ . — Շարլ Տիէ անդամ Վենետիկյ Միկթ . Հայկ . Ճեմարանին	144
— Միկթար և իր գործունէութիւնը (բա- նախօսութիւն Բժ . Թորգոմեանի)	189
Գլու Ազէն . — Սեւրի Հայկական վար- ժարանին մէջ («Orde» թէրթէն)	190
Տուղանեան Յ . — Տանդէ (բանախօսու- թիւն Գեր . Հ . Թորոսեանի)	191

ԵԶ-

ԵԶ

— Եղոնարտոյ տա Վինչիի մէկ գործը հայու մը սեփականութիւն	361
Ո . Փիլիպպոսեան . — Ա . Մակարայ վա- նուց «Միկթարայ բլուր»ը Կ'ողջունէ Ա . Պազարու կղզին (Նաւակատիք կոթողին ի պատիւ Միկթ . Աբբահօր)	546

ՆՈՐ ԾՆԾՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱԾ

ԸՆԴԱԾՈՒԹՅԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԳԻՏԱԿԱՆ - ԸՆԴՈՅԱԿԱՆ

Ճ Ճ 1843-1932 Ճ Ճ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

Թիւ 1

ՀԱՏ. Դ. 0-821-0-822 ☺ ՎԵՐՆՈՒԿ Ս. Դ. Զ. Ա. Բ.

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԹԱՆՍՍԱՍԵՍՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Վ ՄԱՂԹԱՆՁՆ ՈՒ ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ, ԵՒ ՀՈՄՈԳՈՐԾՄԿՅՈՒԹԻՒՆ

ՈՐՊԵՍ հիմնաւուց կաղմի որ ամէն գարնան նոր կեանքով ու նոր ոգեւորութեամբ կը շարունակէ իր հովանին ափուել իր շուրջը՝ «Բազմավէպ» 1932ի խորհրդաւոր Ամանորին իր գոյութեան իննաներորդ տարին թեւակրիսելով՝ իր սիրելի Ազգին կը մատուցանէ հոգեխատն ողջոյնն ու մաղթանքը, ըլլայ անոնց որ Աքարատի մօտ կը տաւաղին ու օրէ օր նոր կարաւաններով կ'աճին՝ դարաւոր յյսերու վիթիթն ողջունելով, ինչպէս անոնց որ պանդուխտ ու վտարանդի, ցուպ ի ձեռին, հայրենի կարօտը սրտերնուն, արցունքուտ աչքերով կը պայքարին կեանքի եւ մահուան հակատագրական կուուին մէջ ազգային դրօշն ու անունը կենտամի պահելու մեջ զոհողութեամբ:

Հարկ մը կայ պատկերացնել դարաւոր կեանքի մը ապրումն ու գործը: — Իննաուն տարիներու հունձքը թող պատմէ՝ թէ որքան լյս սփուած է «Բազմավէպ» հայ մոքին, որքան հուր վառած է հայ սրտին մէջ հանդէպ գեղեցկին, հանդէպ բարիին, հանդէպ այն ամէն գիտութեան եւ ուսումնասիրութեան որ կը ծգտի վերապրեցնել մեր սերունդներուն մէջ մեր Հայրերու կրօնքի եւ Հայրենեաց հոգին, անոնց սքանչելի լեզուն, փառապանծ պատմութիւնը եւ թանկագին գրականութիւնն ու գեղարուեստի նմյշամէնէն քաղաքակիրթ ազգերը:

Ի հեճուկս Ժամանակի աւերածներուն, քաղաքական ու ընկերական յեղափոխութիւններուն «Բազմավէպ» կը շարունակէ անվկանդ իր սրբազն առաքելութիւնը, եւ որքան սփոփանք եւ գոհունակութիւն իր յետադարձ ակնարկին մէջ, երբ կը տեսմէ

ԲԱՑ. ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1932

1

շուրջ դարու մը համայնսապատկերին մէջ իրմէ սփռուած այնքան լրյս, այնքան գիշտութիւն ու կրթութիւն ազգին մէջ, այնքան գիտական ու կրթական գործակիցներ ծնած տութիւն ու կրթութիւն ազգին մէջ, այնքան գիտական ու կրթական գործակիցներ ծնած մեծացած իր շուրջը, որոնց կարապետն եղած է ինք եւ առաջին դաստիարակը, եւ մեր ժողովուրդին՝ նույնպէս ամէնէն բարձր նոյնապէս ամէնէն խաւերուն մէջ ալ թափանցած է՝ նոյն ազգանուշէր ոգւրվ, նոյն վերածնութեան սրբազն եւ աննկուն սեւեռումով։ Սակայն Ամանորի սեմին վրայ երջանկութիւն մարդելէ առաջ շատ արցունք ունինք սրբելիք մեր տառապեալ եղբայրներէն։ անոնք հաց կ'ուզեն, անոնք կրթութեամբ ունինք սրբելիք մեր տառապեալ եղբայրներէն։ անոնք հաց կ'ուզեն, անոնք կրթութեամբ միա- ծարաւի են։ Եւ այս մարմնոյ եւ հոգւոյ պահանջը մեծ է եւ ընդարձակ, հարկ է միա- նալ, հարկ է գործակցիլ։ Ո՛չ ոք, ո՛չ մէկ ազգ մեր ցաւը կ'իմանայ, ո՛չ մէկ պետութիւն մեզի հաց ու հող կու տայ։ Մենք մեզի եւ մենք մեզմով միայն։ այս է իրականութիւնը, գէթ այս սորվինք եւ ըմբռնենք մեր յուսախաբութիւններէն որոնք շատ ու շատ եղան եւ շատ արիւնեցին մեր սրտերը։

Եւ շատ արլւսմցին սովոր սկզբունք է առաջարկութեան համար:

Դիտենք իրայ կը գույն ։ կը գույն ։

Բայց լրսն է որ կը խափանէ մեր միութիւնն ու գործազրութեալ, ու իս մոտանակ մեր ապագան:

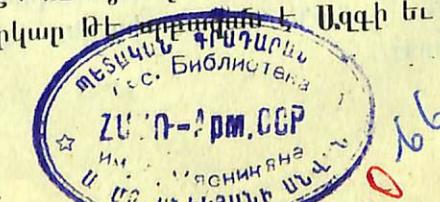
— Եահավնդիր կամ եսամոլ ազգասիրութեան մը, կուսակցական պայքարը և
հսկող ու հոգատար իշխանութեան մը պակաաը:

* * *

Եւ ամէնէն առաջ շեշտենք մեր ազգաւիրութեան ուղիղ եւ գործնական իմաստը։ Մեր լեզուն, մեր պատմութիւնն ու գրականութիւնը մշակել հետեւիլ անոր, անով եւ անոր մէջ շաղկութեան մեր սերունդները, նախանձախնդիր հայ սրբութեանց ու աւանդութեանց անաղարտ պահպանումին, այս ամբողջական աւանդին զոր ժառանգած ենք մեր հայրերէն՝ իրենց արեան եւ մարտիրոսութեան անջնջելի կտակով։

Ահա այս է որ մեր ազգամիջնական պատրի կազմէ։ Հասուաքար է մեր թերապևտ մասնակի աշխատավայրը։ Այս պատրի կազմը կը թողղունք թեան դէմ՝ մեր սերունդներուն օտար կրթութիւն տալը։ անով անժառանգ կը թողղունք թեան դէմ՝ մասնակի աշխատավայրը մատաղ սերունդին մէջ, որ այլեւս կ'օտապացը, անով կը թունաւորենք հայ կեանքը մատաղ սերունդին մէջ, որ այլեւս կ'օտապացը, կը հեռանայ, գուցէ եւ կ'ատէ։ ու այս դառն եւ տիսուր չէ մահուան պէս։ բանայ, կը հեռանայ, գուցէ եւ կ'ատէ։ ու այս դառն եւ տիսուր չէ մահուան պէս։ Բայց միթէ համբկ է բացատրել երկար թե պարագաներուն է։ Ազգի եւ Հայրենիքի զգաբանութիւնը է։

Բայց միթէ հարկ է բացատրել սր

ցումը, ինչպէս ընտանիքնը. ու կրօնն է որ ազգն իբրեւ մեծ ընտանիք մը կը ճանչնայ ու կ'օրիննէ անոր գլուխը, անոր կազմը, կ'աղօթէ իշխանին՝ ինչպէս հպատակին համար:

Եւ հայրենիքէն անբաժան են սուրբերն ու դիւցազները որ զանի պաշտպանած են, անոր համար վաստակած ու մեռած են. ու իրենց հետ նույիրական են ըրեք հողն ու քարը, տաճարն ու դարպասը, քաղաքն ու աւանը։ Հոն են դիմեր կրօնիք եւ գիտութեան յուշարձաններ, աւելի սերունդներու սրտերուն մէջ քան թէ թուղթի եւ քարի վրայ։ Եւ դեռ կան որ անգիտակից են կամ պիղծ կը համարին Աստուծմէ եւ մարդերէն սրբագործուած հայրենիքն ու ազգը։ Գաղըւմներ ունինք ուր յամօծ իրենց բարեկեցիկ վիճակին, ազգային կետանըն ու գրականութիւնը, շարականն ու երգարանը լուր են. ու սերունդը կարծես հետզինետէ խորի կը դառնայ ազգային տեսակէտով. Եւ ահա օտարացման, այլասերման, մէկ խօսքով մահուան վճիռը անոնց։ Ամերիկահայը միգ չի խնայեր, սակայն իր վիճակը հակատագրական է. մինչ Եգիպտոսի մէջ շատ տեղեր ցեղային զգացումի դրժում մը կայ որուն դէմ կը բողոքէ ամէն հայ։

Յանուն Մահմետի այսքան խանդավառութիւն կը ստեղծուի մրութեան ու գործի՝ ուրիշներուն մէջ, միթէ հայր այսքան վահո է որ չխանդավառուի յանուն իր Հայկին ու Գրիգորին։ Օտարին տուած գումարին կետով գոն պիտի ըլլայ հայ վարժարանը եւ իր ծոցին մէջ լաւագոյն կրթութիւն եւ ընդարձակ գիտութիւն մը պիտի տայ։ հմայք մըն է յոկ, մանաւանդ թէ պատրանք՝ օտարին անունը. թողունք մահացու վնասը։

Մեր գաղութներն ե՞րբ պիտի ըմբռնեն այս յայտնի Ֆշմարտութիւնը . ինչո՞ւ մասն կութեան դատապարտել հայ վարժարանները . Սիւրիոյ մէջ աղետափի է կացութիւնը , հայ մանչերու եւ աղջիկներու վարժարաններ ցաւով կը դիտեն օտարամոլութիւնը որ ընդ փոյթ ազգութացութեան կը յանգի :

Հայ ծնողըներ, մեր նահատակներուն սէրն ու արիւնի կտակը մի դժմէք. հայ վարժարանը հայ հայրենիքի խորանն ու սրբարանն է. հոն պիտի սորվին ձեր զաւակները իրենց կրօնին ու հայրենիքը. եւ իրենցմէ կը սպասէ հայրենիքը իր կեանքն ու ապագան:

• • •

Մեր ազգին մէջ ուրիշ խորագոյն վէրք մ'ալ ունինք. Կուսակցական պայքարը: Սիսակ չհասկանք. ոչ անհատի եւ ոչ ու եւ է խմբաւորումի ազատ խոին ու խօսքն է որ կ'ուղենք մերժել: Մանաւանդ թէ խմբաւորումները իրենց զանգուածի լցոսվ՝ համաստեղութիւններն են հասարակաց երկնքին, կենսունակ եւ բարդ ուժերը հայրենիքին. որոնց իւրասամփառ որսէս մասնագէտ հասարակաց ծրագրի մաս մըն է որ կը մշակէ:

Բայց տարածախորհն այսպէս չեն եւ այսպէս չեն գործեր մեր կուսակցութիւն-ները. հանապազօրեայ թշնամինք հայ լրագրութեան էջերուն մէջ. կուր եւ արիւն փողոցներուն վրայ. եւ այդ ամէն բան զարիկուրեի է հայութեան համար, պառակտելով, քայրակնու. մեր մնելով ամէն օր: Զգուանք եւ արցունք միայն կ'արժէ այդ ամէնը:

Ηνδρίτε θεωρείται ότι η απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την παρατήση της συμφωνίας με την Κύπρο δεν είναι αποτέλεσμα της απόφασης της Επιτροπής για την απόπειρα απότομης διάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Ինչո՞ւ, ի հակառակին, նախատել որպէս յետադիմականներ՝ զանոնք որ համե-
րաշխութեան ծրագիր կը մշակին, կամ զանոնք որ ժողովրդական կեանքի ուրիշ ծրա-
գիներ կամ ասպարէզներ կը թելադրեն: Կարեի է վիճիլ ու փաստել, առանց վիրա-
ւորելու, առանց չարաշար մեկնելու:

Կուսակցական եղիոններուն մէջ սեւագոյնն է այն որ կը յանդգնի խայտառակել

ჩრაպარაկի վրայ եկեղեցականները, Աստուծոյ օծեալները՝ որոնք ժողովրդեան հայրն ու խնամական են, խաղաղութեան եւ սիրոյ պատգամատունները: Եկեղեցական վեհապետներ չեն պակսիր: Ի հարկին՝ անոնցն է միջամտութեան իրաւունքը: Երբ քանանան մեռնի ժողովրդեան համար եւ անոր սրտին մէջ, ով պիտի զԱստուծ ներկայացնէ անոր տեղ: ո՞վ կը յանդգնի չքացնել այդ աստուածային կարգն ու սարքը:

Յանուն հայ հնութեան, հայ սրբութեանց եւ մարտիրոսներու արիւնին զոր մեր երակներուն մէջ կը կրինք, պէտք է դադրի եղբայրատեաց կռիւն ու կռուապատում գրականութիւնը . մեր ամօթն ու կորանքն է ան օտարազգիներու առջեւ . այդպիսի որում ու թոյն կտակել վաղուան մեր սերունդներուն՝ ոճիր է : Եւ ի՞նչ պիտի ըսեն, ինչպիսի՛ դժոխապին քըքիջ պիտի հանեն մեր վրայ մեր թշնամիները , երբ չգտաստանանք եւ շարունակենք զիրար վիրաւորել եւ ուրանալ...:

Խնայենք դարերու սուրբն եւ հոգբէն մազապութք մեր փոքրիկ ժողովութեալ։ Խնայենք դարերու սուրբն ու սուրբերուն արիւնն ու կտակը մեր եղբայրներուն մէջ, ըշ սիրենք մեր հայրերուն ու սուրբերուն արիւնն ու կտակը մեր եղբայրներուն մէջ, ըշ յան անոնք Արեւելքի թէ Արեւմուտքի մէջ, ըլլան այս կամ այն կուսակցութենէն։

Սիրենք զիրապ, միանանք, «Զուգութիւն է մայր բարեաց» (Եղբէց), ու առ զըս լանք հզօր մեր Խշնամիներուն դիմաց, եւ այդ թող ըլլայ մեր յաղթանակն ու պսակը, եւ անոնց ամօթն ու երկիւղը։ Սիրենք զիրապ, քանի որ «Եղբայր եմք մեք»։

Երբ մեր ազգին, մանաւանդ ի սփիւռս հայութեան գոյութեան ուստ առլ զօնաց կան, կրթական եւ ուսումնական կենսական հարցերը կը ծառանան մեր առջեւ, անոնց համար անհամեմատօքէն տկար են մեր ուժերը, երկինք եւ երկիր կը բողըքն մեզի դէմ որ ի զուր զվատնենք մեր լաւագոյն կարողութիւնները:

Համաշխարհական կոչը պետք է որ իւրացնենք այսօր եւ սեր բոլոր ուստայքաւը Զամաշխարհական կոչը պետք է որ իւրացնենք այսօր եւ սեր բոլոր ուստայքաւը Զամաշխարհական կոչը պետք է որ իւրացնենք այսօր եւ սեր բոլոր ուստայքաւը Զամաշխարհական կոչը պետք է որ իւրացնենք այսօր եւ սեր բոլոր ուստայքաւը

Եղբայր հմք մեք, Մէկտեղ յոպնինք, մէկտեղ ցանենք, Մէկտեղ թափին մեր քրտիսնիուր, և Եղբայր հմք մեք, Մէկտեղ յոպնինք, մէկտեղ ցանենք, Մէկտեղ թափին մեր քրտիսնիուր, (Պէշիլթաշլիամ):

Սակայն միութեան համար իիմ եւ գլուխ, կարգ եւ օրէնք հարկաւոր է։ Եւ առ իսկական եւ կարեւոր հարցը, թէեւ ոչ նոր, ստեղծելու հեղինակաւոր մարմին մը, միջ-ազգային օրինական վաւերացումով։ Իայ գաղութները օր առաջ պէտք է հասունցնեն ազգային խնդիրը, կեդրոնանան, միանան եւ երբ ըղձացուած իրաւական, հեղինակաւոր մար-այս խնդիրը, կեդրոնանան, միանան եւ երբ ըղձացուած իրաւական, հեղինակաւոր մար-մինն ընտրուի հասարակաց հաւանութեամբ, այնուհետեւ դիւրին է ձեռնհաս անձերէ մեզուած յանձնախումբով մը յօրինել Սահմանադրութիւն մը եւ օրէնք մը։ այսու կազմուած յանձնախումբով մը կ'ունենաք, գրաւական մը մեր համերաշխ գործունէութեան։ բա-մեծագոյն նեցուկ մը կ'ունենաք, գրաւական մը մեր համերաշխ գործունէութեան։ բա-րոյական ու նիւթական այդ իշխանութիւնն է որ պիտի գիտնայ գործածել լաւագոյն ուժերն ի նպաստ ազգին բոլոր կենսական պէտքերուն։ Հայ մամուլ հարկ է լրջօրէն զբաղի այս հարցով, եւ ձեռնհաս անձեր լուսաբաննեն, հասունցնեն այս խնդիրը՝ որուն կարեւորութիւնը պէտք եղածին չափ չենք կրնար շեշտել եւ յանձնարարել։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԱՆԻ ՄԸ ԽՆԴՐԱԿԱՆ ԿԵՏԵՐ

ԿՈՐԵԱՆ ԳՐԳԻՆ ՄԵԶ

۱

« Յանարլոյն դիմոսական »

Մաշթոց վարդապետին և իրեններուն
մեկնումը Արքիտինէ քաղաքէն և Բիւզան-
դիոն հասնիլը (Հաւանօրէն 417 թուակա-
նին), հետեւեալ խօսքերով կը համառօտէ
կորիւն. «Եւ ելեալ յանարւոյն զիմոսա-
կան, և բազում պատիւ գտեալ, հասա-
նէին ի թագաւորակաց քաղաքն Կոստան-
դինական»¹: Հոս խնդրոյ և քննութեան
առարկայ պիտի ըլլայ «յանարւոյն զի-
մոսական» բառերուն մեկնութիւնը, թէ
ի՞նչ ըսել կ'ուլէք անոնցմով պատմիչը:

Ծանօթ է ամենուն թէ «անարի» կը նշանակէ «երկչոս, վատ, խեղճ, տկար», երբեմն ալ «վիթխարի, անճոռնի», ըստ տեղւոյն և իմաստին։ Իսկ «զիմոսական» յունարէն «ծղմօսιօς» բառն է, որ կը նշանակէ «ժողովրդական, հասարակաց», երբեմն ալ «պետական», և զոյականաբար առնուած, ինչպէս «το δημόσιον», կը նշանակէ «պետական՝ հասարակաց գանձ, հասարակապետութիւն», համապատասխան լատին «publicum» և «res publicæ» բառերուն։ Եւ որովհետեւ ածական են այդ յիշեալ երկու բառերը, «անարի» և «զիմոսական», կը պահանջէր որ զոյական մ'ունենային, ինչ որ կը պակսի։ Ինչպէս ուրեմն պարզել խնդիրը։

¶. Ֆնտքլեան այդ բառերով կ'ուզէ
հասկնալ «տկար, ուամիկ, ստորին ժողո-
վուրդ»: Հոս ահա «դիմոսական»ը կ'ըլլայ
գոյական. որով, ըստ նոյն բանասէրին,
կորեան վելոյիշեալ խօսքերը կրնան
թարգմանուիլ. «Ու ելլելով ուամիկ՝ ստո-
րին ժողովուրդէն, ու շատ պատիւ գտնե-
լով, կը հասնէին կոստանդնուպոլիս»:

Արդ, բնական կու գայ հարցնել թէ ով
էր այդ տկար՝ ռամիկ ժողովուրդը, ուս-
կից կը մեկնի՝ կը հրաժարի Մաշթոց իր
աշակերտներով։ Անշուշտ, պիտի ըսուի,
Անտիօքի կամ Մելիտինէի հասարակ ժո-
ղովուրդը։ Բայց Մաշթոց ինչ կապ՝ ինչ
վերաբերութիւն ունէր այդ ժողովրդեան
հետ, որ պատմիչը հարկ տեսած ըլլայ
մասնաւոր յիշատակութիւն ընկել, մինչ,
ընդհակառակն, աւելի պատշաճ պիտի
ըլլամբ յիշատակել միւս կարեւոր և զլխա-
ւոր անձնաւորութիւնները, որոնց հրա-
ժեշտի ողջոյնը տալով պիտի մեկնէր.
ինչպէս են, օրինակի համար, Անտառիս
սպայափետը և իշխանները՝ որոնք այն-
քան պատիւներով մեծարեցին զինքը, Մե-
լիտինէի եպիսկոպոսը՝ որուն հայրական
խնամոց կը յանձնէ իրենները, կամ իր
այն աշակերտները՝ որոնցմէ այնքան մոր-
մոքելով և գառն կակիծով սրտի կը զա-
տուի՝ կ'երթայ։ Ասոնց մասին ոչ մէկ
ակնարկ։ Բայց նոյնիսկ ընդունելով բոպէ
մը՝ թէ պատմիչը հոս ըսել ուզած ըլլար
«տկար՝ ռամիկ ժողովուրդ», կարելի՞ է
երբեք մտածել՝ թէ մեր Ոսկեդարու մե-
ծագոյն հայագէտ հեղինակներէն մին՝ ստի-
պուած ըլլայ յոյն «գիմոսական» բառին
դիմելու, իբր թէ հայ լեզուին մէջ պակ-
սէին այդ նշանակութեամբ բառեր։

Տարիներ առաջ, այն համոզում ունեցած էի, որ «կենաց յանարւոյն զիմոսական» բացատրութեամբ պատմիչը ուզած լլար նշանակել՝ Մաշթոց վարդապետի թիւզանդիոն երթալուն արքունի հրամանին ելլելը կամ հասնիլը, և հետեւարար «յանարւոյն» բառը կրնար խանգարում

1. Կորիւն. էջ 27.